

Як нам бути після пандемії коронавірусу COVID-19? НАРАДА ЧЛЕНІВ ПРЕЗИДІЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ СРУСР

18 травня цього року під керівництвом виконуючого обов'язки голови Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки Павла Богдана відбулася телефонна нарада членів Президії ЦР СРУСР. Головним пунктом наради було обговорення договорів на схвалені проекти, які на цей рік Союз пред'явив Фонду підтримки культури національних меншин. Із 17 проектів було схвалено 16. Йдеться передусім про проекти на центральні акції СРУСР, якими є, напр. Свято культури русинів-українців Словаччини чи огляд співаків народних пісень «Маковицька струна», проекти, які реалізуються в останніх роках в Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві, до яких належать програми «Незнайомі знайомі», «Наша дума – наша

пісня» чи виставки різного характеру, але також проекти на видавничу діяльність, зокрема на газету «Нове життя» та дитячий часопис «Веселка». Але пандемія коронавірусу COVID-19 принесла вимушені, неочікувані корекції у все наше життя, отже і в реалізацію проектів СРУСР. Тим часом, як видавання преси СРУСР продовжувалося від початку року безперервно, реалізацію культурних акцій СРУСР до кінця червня цього року на основі рішення попереднього засідання Президії ЦР СРУСР було припинено.

Тепер, після того як Фонд підтримки культури національних меншин продовжив термін реалізації окремих проектів до кінця березня наступного року, Президія вирішила приступити до підписання договорів на всі проекти з тим, що терміни

їх реалізації будуть вибрані в рамках тих можливостей, які принесе епідеміологічна ситуація в наступних місяцях і зокрема в другому півріччі. Якщо ця ситуація й інші умови не уможливають реалізацію окремих проектів, Союз дотацію поверне на рахунок Фонду підтримки культури національних меншин.

Крім того, в осінніх місяцях цього року буде проходити підготовка 8-го з'їзду СРУСР, до якої належить і проведення шістьох регіональних конференцій Союзу. Отже, друга половина року буде вимагати напружену і чітку роботу всіх членів Союзу, щоб в максимальній мірі зреалізувати цього річчя проекти, а разом з тим виконати і всі важливі внутрішні завдання.

—пб—

Пам'ятник на Дуклянському перевалі

Домінуючою частиною національної пам'ятки культури є Пам'ятник Чехословацькому армійському корпусу, побудований у 1949 році за архітектурним задумом архітектора Йозефа Груса.

Висота пам'ятника – 28 метрів. З нагоди 70-ї річниці Карпато-Дуклянської операції розмістили в аералі художню копію оригінальної статуї чехословацького воїна. Її первісну форму розробив скульптор Ян Адольф Вітек. (Скульптуру «Звинувачую», створену скульптором Яном Куліхом, було розміщено в модернізованих приміщеннях

оглядової вежі на Дуклянському перевалі).

На колонаді, що веде до пам'ятника, розміщені бронзові дошки, на яких вигравіровано імена 1256 загиблих воїнів – членів 1-го Чехословацького армійського корпусу. Частина меморіалу – меморіальне кладовище, де поховано 565 членів 1-го Чехословацького армійського корпусу, які загинули під час Карпато-Дуклянської операції. Бюсти героїв Дуклі розташовані по всьому периметру кладовища. У 1961 році пам'ятник оголошено національною пам'яткою культури.

—мі—

З любов'ю, ніжністю, теплом

У нашій раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молода
З своїм дитяточком малім...

(Тарас Шевченко)

10 травня – день найдорожчої в світі людини – мами.

В Україні це свято офіційно відзначається щорічно з 2000 року, у другу неділю травня згідно із Указом президента України «Про День матері» від 10 травня 1999 року №489/99.

Напевно, не випадково саме травень обрали для цього свята, адже це місяць Пречистої Діви Марії, до якої ще українські козаки зверталися за допомогою та заступництвом. Древні слов'яни також вважали травень особливим місяцем: адже саме тоді природа-мати одягає свою дочку-землю травами та квітами, аби та дарувала людям життя.

Українська жінка споконвіку була берегинею сім'ї. В усі часи вона відзначалася самостійністю характеру, розумом, розсудливістю та мудрістю. Недарма в народі говорять: «Жінка тримає дім за три кути, а чоловік – за один». Мати – найрідніша в світі людина, від якої залежить виховання дітей. І саме мати прищеплює любов до рідної землі.

Мама... Вона завжди радіє успіхам своїх дітей, підтримує їх у важку хвилину, завжди щиро переживає за кожен пройдений крок, вона залишається самовідданою, люблячою і готовою на все заради своїх дітей. Голос мами – наймилозвучніший, її теплі руки, ніжні дотки, коліска, ласкаві сло-

ва – це те перше, що відчуває кожен з нас. Материнська ласка гріє нас крізь усе життя.

Тож у цей день ми вітаємо всіх матерів зі святом! Зичимо міцного здоров'я, щирих посмішок, хорошого настрою. Нехай ваші серця зігрівають любов та турбота близьких людей. Кожен день буде наповнений радісними і приємними подіями. Нехай під променями травневого сонечка розтануть усі негаразди, а усмішка яскравими

зірочками сяє у ваших очах.

Дорогі матері та бабусі учнів Української школи в Братиславі! Ви – надійна опора для своїх діток та родин. Пишайтесь вашими донечками та синочками – вони у вас найкращі.

Наш колектив гордиться партнерством та тісною співпрацею з вами. Спасибі за те, що ви такі чудові.

**З повагою і вдячністю,
колектив Української
школи в Братиславі**

SODB 2021. Základné informácie

Sčítanie domov a bytov prebehne v dobe od 1. júna 2020 do 12. februára 2021

Sčítanie obyvateľov prebehne v dobe od 15. februára 2021 do 31. marca 2021

Sčítaním sa na Slovensku spravdila každých desať rokov zisťujú údaje o obyvateľoch, domoch a bytoch. Sčítanie je obsahovo najrozsiahlšie štatistické zisťovanie s najdlhšou históriou, ktoré v Slovenskej republike upravuje osobitný zákon. Svojou prípravou a realizáciou patrí k najnáročnejším štatistickým zisťovaniam.

Sčítaním sa aktualizujú údaje a informácie o demografickej,

sociálnej, kultúrnej, vzdelanostnej a ekonomickej úrovni spoločnosti, o počte a štruktúrach domov i bytov. Viaceré z údajov a informácií, ktoré sčítanie poskytuje, sú jedinečné. Jedinečnosť znamená, že časť údajov, ktoré štatistici potrebujú v sčítaní zistiť, sa nenachádza ani v registroch, ani v databázach úradov a inštitúcií. Ide napr. o údaje o domácnostiach a ich zložení, o dochádzaní obyvateľov za prácou, o ich národnosti, náboženskom vyznaní a najvyššom dosiahnutom vzdelaní.

Výsledky sčítania sú významným zdrojom údajov a informácií, ktoré na rôznych územných úrovniach využíva štát i súkromná sféra. Cenzové údaje sú základom bilancie obyvateľstva v demografickej štatistike, sú oporou výberu pri viacerých štatistických zisťovaniach zameraných na obyvateľstvo a domácnosti.

<https://scitanie.sk/sk/>

Українська мова онлайн

Так, як і вивчання у школах, Covid-19 обірвав і роботу в гуртках. Щоб учні не забули українську азбуку, вчителька Основної школи в Ублї вирішила мову вивчати онлайн. Діти поділені на дві групи – молодші і старші учні. Повторюють не лише букви, але і їх правильне писання у словосполученнях. Крім того, говорили на теми «Хто я», «Моя сім'я». Далі будуть робити за планом гуртка української мови. Уже такою формою зустрілися два рази.

На фото: молодші учні першої групи Янік, Еріка, Клавдія, Нінка, Тонка і Карін.

—МК—

▲ Духовенство, віряни після панахиди біля меморіалу загиблим воїнам в боях за Даргівський перевал.

9 травня 2020 року, в день 75-ї річниці Перемоги над фашизмом у Другій світовій війні, біля меморіалу загиблим воїнам, які полягли в запеклих боях за Даргівський перевал, архієпископ Михалівсько-Кошицький Георгій, настоятель Кошицького кафедрального храму Успіння Пресвятої Богородиці та Юнна Милостивого, Патріарха Олександрійського, Володимир Спішак за присутності вірян відслужили панахиду за загиблими. Вічна і світла Пам'ять Героям!

im

▲ Над містом Вршац височіє замок, до якого нас привели друзі із Союзу русинів українців Сербії на чолі з Якимом Грубеньом (на фото вправо).

Подорож до братів Фоторепортаж з Воєводини

Між Союзом русинів-українців Словацької Республіки і Союзом русинів українців Сербії йде довгорічна співпраця. Як ми вже інформували, з нагоди організування популярного пісенного фестивалю «Ружова заградка» на початку березня цього року в адміністративному центрі Воєводини Новому Саді побувала делегація Союзу русинів-українців Словацької Республіки. Члени делегації мали можливість бути не лише в Новому Саді, але в інших місцях проживання русинів на проданайських землях, зустрітися з ними вдома, побувати на організованих ними акціях. Фоторепортаж розкриває те, чого не можна розповісти словом. Автор фотографій – Ладислав Цупер.

Герб
Воєводини.

Прапор
Воєводини.

▲ Руський культурний центр в Новому Саді живе інтенсивним життям. Тут десятки років сходяться новосадські корінні русини та студенти, вихідці з руських поселень у Сербії. Це місце, де кожен почуває себе приємно і де завжди панує дружня атмосфера. Радує зокрема те, що тут багато молодих людей, які активно залучаються в діяльність на ділянці культурно-національного життя.

▲ У місті Врбас у 2009 році було відкрито Дім культури культурно-просвітнього товариства «Карпати». В ньому і цього року перед великим постом відбувся традиційний бал, на якому гостей веселила музична група товариства, яка виступала вже і в Словаччині.

▲ Серед учасників балу добре почувалися і представники партнерських організацій – Союзу русинів українців Сербії та їх гостей – Союзу русинів-українців Словацької Республіки.

▲ В недалекому від Вршаца селі Гудурица щороку організуються «Дні молодого вина».

Po februárovom prevrate sa zmenil postoj k UNRP. D. Okáli, poverenik vnútra, už 17. 3. 1948 informoval prednostu VII. odboru poverenictva R. Viktorína o tom, že podľa správy J. Šoltésza (poverenik priemyslu a obchodu) UNRP vyvíja šovinistickú činnosť a neuskutočňuje očistu svojich radov. Žiadal ho, aby dal sledovať činnosť UNRP a v prípade, že neuskutoční očistu, nech Štátna bezpečnosť spolu s akčnými výbormi predloží zoznam osôb, ktorých treba odstrániť z verejného života.²² Obsah šetrenia VII. odboru Poverenictva vnútra nepoznáme, lebo správa bola podaná ústne 7. apríla. O niekoľko dní (12. apríla) III. bezpečnostný odbor Poverenictva vnútra zaslal D. Okálimu, V. Širokému, K. Šmidkemu a G. Husákoviu elaborát *Ukrajinská otázka na Slovensku* od «dôveryhodnej osoby, ktorá pozná pomery v UNRP a na východnom Slovensku». Poukazyvalo sa v ňom na nebezpečenstvo plynúce z činnosti OUN. UNRP sa charakterizovala ako pravdepodobne «protiľudová a protisocialistická» inštitúcia. Spis obsahoval aj charakteristiky vedúcich činiteľov UNRP. Väčšinou boli negatívne.²³

Situáciu na východnom Slovensku mapovala aj spravodajská služba armády. V správe z 21. 6. 1948 sa konštatovalo, že v Prešove a v okolí je skupina ukrajinskej inteligencie, ktorej činnosť vzbudzuje dojem, že ukrajinské separatistické hnutie nie je ešte potlačené v tomto kraji. Spomínali sa tu mená: E. Bissová, I. Milly, I. Masica, I. Rohaľ-Ilkiv a ďalšie. Správa sa končila poznámkou, že dôverník získal tieto informácie pravdepodobne od učiteľa A. Lysého, ktorý je stúpencom ruského smeru, a preto ťažko znáša, že do UNRP sa dostali «ukrajinoľibi». «Niektoré fakty však nasvedčujú, že v UNRP nie je všetko v poriadku».²⁴ V koncepte listu 5. oddelenia Hlavného štábu MNO adresovanému Ministerstvu vnútra zo 6. 9. 1948 sa

K OTÁZKE TAKZVANÉHO UKRAJINSKÉHO BURŽOÁZNEHO NACIONALIZMU NA SLOVENSKU (5)

zasa uvádzalo, že v ČSR je ešte niekoľko desiatok «starých bojovníkov za samostatný ukrajinský štát», že ich činnosť je namierená proti ZSSR a ľudovodemokratickej ČSR a dirigovaná ukrajinským ústredím v zahraničí. UNRP je vraj pre týchto ľudí iba vhodnou zásterou.²⁵

Z doteraz uvedeného vyplýva, že bezpečnostné a spravodajské orgány r. 1948 starostlivo sledovali činnosť ukrajinskej emigrácie, aktivitu UNRP a jej jednotlivých reprezentantov. Podávali správy príslušným štátnym a stranickým činiteľom, a tým ovplyvňovali aj ich stanoviská a postoje. V ovzduší stupňujúcej sa studenej vojny a z hľadania nepriateľov prenikal syndróm strachu a podozrievania aj do stranických štruktúr a UNRP. Po odmietnutí plénum UNRP 4. 11. 1948 reorganizácie tejto inštitúcie, I. Rohaľ-Ilkiv, V. Kapišovský a P. Babej podali ÚV KSS správu o pomeroch v UNRP. Hovorilo sa v nej, že UNRP nehrozí nebezpečenstvo zo strany bývalých príslušníkov DS, ale z činnosti «šovinisticko-nacionalistickej kliky». Táto skupina, ktorá sa vraj spočiatku maskovala za ultraľavičarske frázy, vyfarbila sa v súvislosti s prijatím novej ústavy, keď na prvé miesto stavala ústavné zabezpečenie práv Ukrajincov. Vytýkala komunistickým poslancom, že sú zbabelí a žiadala vysloviť im nedôveru. Autori správy do tejto «buržoáznonacionalistickej skupiny» zaradili A. Faryniča, I. Macinského, A. Sušku, A. Jedináka, V. Zozuláka a niektorých ďalších. Navrhli nepreveriť ich pri straníckej čistke a odstrániť z politickej práce.²⁶ Orgány ÚV KSS sa s uvedeným hodnotením celkom nestotožnili, ale k činnosti UNRP a

jej jednotlivým predstaviteľom mali veľké výhrady.

Na rokovaní Predsedníctva ÚV KSS 9. 12. 1948, Organizačného sekretariátu ÚV KSS 31. januára a 8. 2. 1949 a na zasadnutí Politického sekretariátu ÚV KSS 10. 2. 1949 bola činnosť ukrajinských komunistov podrobená kritike. Uskutočňovali vraj nemarxistickú politiku v nacionálnej otázke, zamerali svoju činnosť predovšetkým na zabezpečenie ústavných práv ukrajinskej národnosti. Vytýkalo sa im, že chránili emigrantov, utečencov a optantov zo Zakarpatskej Ukrajiny a Poľska. Podľa V. Širokého «ukrajinskí súdruhovia sa nazdávali, že môžu získať ...obyvateľstvo pre politiku strany, keď budú konkurovať či už s banderovcami, alebo emigrantmi v nacionálnych heslách a požiadavkách... Ukrajinskí súdruhovia nepochopili, že ľudová demokracia znamená zabezpečenie nacionálnych práv». Nastolil rečnícku otázku: «Na čo je tu komunistická strana, ak Ukrajinská národná rada má hájiť nacionálne záujmy Ukrajincov?» Žiadal, aby sa UNRP prebudovala na kultúrnu a ľudovovýchovnú organizáciu s individuálnym členstvom.²⁷ G. Husák na tom istom fóre (zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS 9. 12. 1948) uviedol, že na východnom Slovensku je veľký vplyv reakcie, lebo «my sme robili čistky, ale Ukrajinci chránili emigrantov». Pokiaľ ide o UNRP, za hlavného vinníka označil V. Karamana. «Je to bródiovec. Vedeli sme to už v Košiciach, mal ísť pred ľudový súd».²⁸ I. Rohaľ-Ilkiv sa čiastočne zastal V. Karamana. Tvrdil, že do februára 1948 s ním boli spokojní, až neskôr ho získali nacionalisti. V podobnom duchu vyzneli vystúpenia aj ďal-

ších členov Predsedníctva ÚV KSS.²⁹ Občas padali ostré slová, ktoré ukrajinskí komunisti prijímali iba s veľkým sebazaprením. Napr. na zasadnutí Politického sekretariátu ÚV KSS 10. 2. 1949 Š. Baštovanský, generálny tajomník ÚV KSS, vyhlásil: «Asimilácia nemôže byť náš cieľ, ale netreba považovať za nešťastie, keď časť Ukrajincov sa bude cítiť po čase Slováckmi». L. Novomeský: «Nechcem povedať: odnárodniť sa, ale túto zaostalosť (ukrajinskú – pozn. M. B.) musíme odstrániť i za cenu asimilácie.»³⁰ Boli to prinajmenšom netaktne výroky, aj keď boli často reagenciou na zveličené či nereálne požiadavky z druhej strany.

Predsedníctvo ÚV KSS 9. 12. 1948 vyslovilo nespokojnosť s kádrovou politikou medzi Ukrajincami a uložilo Oblasnému výboru KSS v Prešove, aby na preverenie komunistov členov UNRP vytvoril zvláštnu komisiu a aby sa orientoval na vyzdvihovanie robotníckych a roľníckych kádrov. Utečenci zo Zakarpatskej Ukrajiny a Poľska mali byť internovaní a pridelení na prácu. Učitelia, ktorí prišli na Slovensko v rámci optácie, sa mali pokladať za Slovákov a umiestniť mimo východoslovenského regiónu. J. Šoltészovi uložilo predsedníctvo, aby zabezpečil pre V. Karamana zamestnanie mimo Prešova.³¹ Organizačný sekretariát ÚV KSS 31. 1. 1949 rozhodol vyslať na stranické previerky do Prešova E. Friša a O. Krajňáka. Keď E. Friš 8. 2. 1949 referoval o výsledkoch preverovania komunistov v UNRP, závery zhrnul do troch bodov: 1. Preverovanie potvrdilo závery predsedníctva. «Dokázalo... že naši ukrajinskí súdruhovia žijú v ovzduší chorob-

ného, podráždeného šovinizmu...»; 2. V UNRP i v radoch komunistických funkcionárov, «pracujúcich po ukrajinskej linke, sú pomery rozvrátené a rozostvané do takého stupňa, že atmosféra vzájomného obviňovania a podozrievania prechádza priamo do chorobnej nenávisťi...»; 3. Treba dať jasnú politickú líniu najmä v nacionálnej otázke a začať nový kurz v kádrovej politike.³²

Michal BARNOVSKÝ.
Historický časopis, r. 44, 1996,
č. 1, str. 64 – 82.

²² Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond Poverenictva vnútra, sekretariát (ďalej PV sekr.), kartón (kar.) 88.

²³ Kladne sa hodnotili iba V. Kapišovský a P. Babej, ale aj tu sa dodávalo, že sú pod vplyvom V. Karamana. Azda najzápornejšie bol hodnotený I. Masica – «nepriateľ socializmu po každej stránke... zúrivo nenávidí «moskaliv»... koluje tiež verzia, že je zástancom a veľkým priaznivcom všetkých Ukrajincov, banderovcov a sičovcov». I. Rohaľ-Ilkiv sa charakterizuje ako karierista a salónny komunist. Tamže.

²⁴ Archív MV ČR. Praha, fond 310-91-6.

²⁵ Tamže, fond 302-591-1.

²⁶ SNA, fond ÚV KSS, kar. 789.

²⁷ Tamže.

²⁸ Tamže. Tvrdenie, že Vasil Karaman bol bródiovec, nezodpovedá skutočnosti. A. Bródy (Brodij) bol pred vojnou vodcom autonómneho «zemledelského zozmu» na Podkarpatskej Rusi a r. 1938 prvým premiérom autonómnej vlády Podkarpatskej Rusi. Bol v službách maďarských vládnych kruhov. V. Karaman v rokoch 1927-1938 bol tajomníkom agrárnej strany v Košiciach, Prešove, Bratislave a Stropkove. Od r. 1943 patrila k vedúcim činiteľom ilegálnej odbojovej organizácie KRASNO (Karpatorský autonómny zväz národného oslobodenia). Od marca 1945 bol predsedom UNRP.

²⁹ Tamže.

³⁰ SNA, fond ÚV KSS, kar. 2.

³¹ SNA, fond ÚV KSS, kar. 789.

³² SNA, fond ÚV KSS, kar. 2.

Bardoujev (1241), Bordujev (1241), Bardfa (1247), Bardfolua (1321), Barduyov (1363), Bardegov (1786), Bardiov (1802), Bártfa (угор.), Bartfeld (нім.).

Стат.: 1727 – 3 767 жит., 1830 – 4 941, 1869 – 5 307, 1890 – 5 073, 1910 – 6 578, 1921 – 891 буд., 6 593 жит., з т. 4 227 чсл., 111 рус., 172 угор., 1 653 євр., 99 нім., 328 ін., 3 309 р.-кат., 423 гр.-кат., 2 206 ізр., 1930 – 7 740 жит., з т. 5 125 чсл., 1 068 євр., 235 нім., 213 руської, 128 угор., 230 ін., 731 чуж., 1991 – 30 184 жит., з т. 28 258 слов., 717 укр., 539 русин., 926 ром., 45 угор., 73 чех., 10 мор., 3 сілез., 2001 – 33 332 жит., 2011 – 33 696 жителів, з т. 28 334 слов., 34 угор., 800 ром., 1093 рус., 257 укр., 98 чех., 7 нім., 63 польськ., 1 хорв., 1 серб., 13 рос., 3 євр., 2 морав., 3 болг., 40 ін. національності, 2 947 невст.; 19 047 р.-кат., 5 311 гр.-кат., 1 239 прав., 2 329 евангел. авсбург. віросп., 24 рефор. христ. церква, 22 евангел. церква метод., 12 апостол. церква, 2 чехосл. гусит., 5 адвент., 77 церква братська, 4 християнські збори, 14 євр., 113 свідки єгов., 2 багайська община, 1 церква святих пізніших днів, 1 653 без віросп., 72 ін.. 3 769 невст.

У 2000 році історична площа разом із комплексом будівель, що утворюють єврейське передмістя, була внесена до Списку світової культурної та природної спадщини.

Бардіїв виник на місці старшого слов'янського поселення. Назва міста походить від слова Bard, що в німецькій і мадярській мові означає «сокира».

Перші письмові згадки про місто датовані 1241 роком. У Галицько-Волинському літописі за Іпатським і Острозьким (Хлебниковським) списками розповідається про те, як король Данило Галицький, рятуючись від татар, пішов в Угорщину і, намагаючись звідти повернутися до Холма, вирушив (зважаючи на свою нечисленну дружину) через Бардіїв на Польщу. В Іпатському списку читаємо: «...видѣ множество бѣжащихъ ѿ безбожнѣ Татаръ и воротиса назадъ ѿ Оугры . не може бо проити Руское земли . зане мало бѣ с нимъ дружинны . и вставивъ сна своего ѿ Оугрѣхъ . и вѣдасть и воу роуцѣ Галичаномъ . вѣдаа . невѣрствие ихъ . про то его не под с собою . иде изо Оугору во Лахы на Бардоуевъ и приде во Соудомирь...» (в перекладі: «... побачив він безліч утікачів од безбожних татар і вернувся назад в Угри, – не міг бо він пройти Руської землі [до Холма], тому що мало було з ним дружини. І, залишивши сина свого [Льва] в Уграх, – бо [не] оддав він його в руки галичанам, знаючи невірність їх: тому не взяв його з собою, – він пішов із Угрів у Ляхи, на [город] Бардоуев, і прибув у [город] Судомир...»)

В Острозькому списку зустрічаємо таку назву Бардієва: «Иде изъ Угоръ в Ляхы на Бор(ь)дуевъ, и приде в Судомиръ». З цього випливає, що Бардіїв був важливим торговим центром на межі Угорщини, Галицько-Волинського князівства і Польщі. Проте декотрі словацькі історики (Браніслав Варсік та ін.) певний

час сумнівались у вірогідності цих списків і вважали їх підробками.

З певним застереженням історики ставляться до тези, що місто було засноване ще за короля Гейзи II, «який близько 1150 р. тут осадив німецьких колоністів» (Олександр Мицюк).

Існування поселення відноситься до початку 13 ст., коли було засновано монастир цистерціанців, які прибули сюди з Польщі з метою окатоличення місцевого населення. Бардіївський клаштор вже не існував у 1320 році. Як припускають, був знищений татарами в 1241 році. Але осада при монастирі залишалася під назвою Bardfalva (falva – село). Проте існування монастиря історики засвідчують в 1247 р., про що свідчить привілей короля Бели IV з того ж року. На прохання монахів, які правили костелом святого Еґидія в Бардієві, король велів визначити нові межі Бардієва.

Сторінки минулого (6) БАРДІЇВ – BARDEJOV, ОКОУЖНИЙ ЦЕНТР

Декотрі джерела припускають існування вже в 13 ст. православної дерев'яної церкви на місці, де сьогодні стоїть костел св. Еґидія. Побудували її невідомі грецькі майстри. Дерев'яна церква згоріла. Донедавна в костелі зберігалася зображення цієї церкви.

У зв'язку з заснуванням Бардієва український архітектор Володимир Січинський (автор проєктів церков, побудованих у Михалівцях і в Нижньому Комарнику), в своєму дослідженні «Архітектура міста Бардієва» (Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, том CLI), між іншим, пише: «...Бардіїв вже з доби готики був містом пана-чужинця серед українського етнографічного моря. Пряшівщина заселена українцями ще в XI столітті, пізніше притягала німецьких і мадярських колоністів, які осідали, розуміється, найбільше по містах. В XIV–XV ст. населення Бардієва було ще слов'янське, с. т. українське, хоч мешкало тут і чимало німців – міщан, купців і ремісників, але вже в XVI ст. німці переважали. Такий стан тривав до початку XVIII ст. і лише від середини XVIII ст. місто стало мадяризуватися».

В околицях Бардієва були в старовину копальні золота і срібла. Ці копальні вперше згадуються в документі 1323 року. Існували копальні в 14 – 15 ст., але через різні напади і війни згодом були закриті. Тепер свідчить про них лише назва одного села – Золоте чи Злате.

Протягом 13 – 14 ст. Бардіїв став одним з визначних центрів Угорщини. Карл Роберт надав Бардієву привілей, за яким поселення стало містом й отримало право на 8-денні ярмарки. У 1376 р. Людовіт I надав Бардієву привілей вільного королівського міста. В кінці 14 ст. тут нараховувалося понад 40 ремісничих професій і цехів. Популярність Бардієву

▲ Бардіїв – Ратушна площа (Radničné námestie).

принесло виробництво полотна.

Після битви біля Розгановець (1312) православного священника вигнали до с. Біловежа. Костел св. Еґидія почали будувати у XIV ст., є унікальною пам'яткою готичного мистецтва. За свою історію двічі горів, певний час був сильно занедбаний і піддавався руйнації. Міська ратуша побудована 1509

колись і сьогодні, композитор та педагог Міхал Вілец (1902 – 1979).

За кількістю населення (3 000–3 500 жит.) Бардіїв уже в 15 – 16 ст. належав до таких міст, як Браїслава, Кошиці, Левоча. Занапад Бардієва почався у 17 ст. Малопродуктивне ремісництво, відсутність підприємств, поєднаних з фінансовим

словацькими існували і паралельні українські класи при Середній промисловій будівельній школі, Середній економічній школі та Гімназії. Українська мова вивчалась також в II Основній школі міста Бардієва.

З околиць Бардієва походить один із найдавніших прикладів розмовної української мови. 25. 07. 1493 р. розбійницька ватага Федора Головатого надіслала магістрату міста Бардієва прогрозливого листа, написаного лемківською говіркою української мови з незначною кількістю запозичень (словацьких та польських). Оригінал листа зберігається в архіві Бардієва.

В українській транслітерації лист має таке звучання: «*Вы злы а несправедливы люде Бардіевскы, вы сте наших братов дали звешати, люди добрых а невинных, яко мордере нецнотливы, котры ани вам, ани жадному нич не били винни. А протому, естли нам – приятелом а родоу их за них не положите четири ста золотих ве золоце до трох неделі в клашторе в Могили у Кракови алебо у картусов в Лехниці, теди на ваших гордлех ѿ на вашим иманію ѿ на ваших поданих се буд дулого, буд кратко такто се мстти будеме покуд нашего роду става. Тот лист писан с гор, дзен сватеого Якуба*».

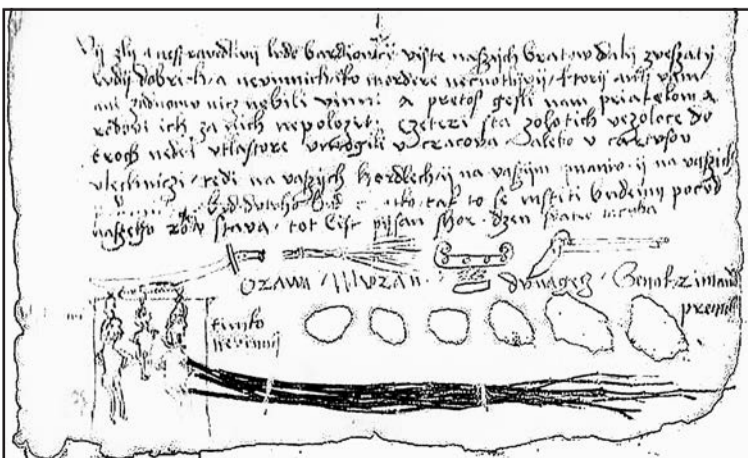
Свято Якуба (Якова) за григоріанським календарем припадає на 25 липня. Рік написання листа (1493) словацький історик Александр Гуцава встановив на основі численних документів, що зберігаються в архіві міста Бардієва. Під малюнками наведені назви місцевостей: Орава, Мурань, Дунаєць, Сянок, Ріманов, Перемішль. Певно, це місцевості, за які опришки збиралися «віддичити» королівському місту Бардієву. Як зазначає Микола Мушинка, Федір Головатий починав свою кар'єру ватажка опришків з 18 товаришами. Майже всі вони були з русько-українських сіл Східної Словаччини: Красного Броду, Гостовиць, Пчолиного, Старини, Ковбасова, Улича, Руської Волової та Стащина, двоє її членів були із с. Бобовища біля Мукачеве та Чорноголоу Ужгородського району, а один – зі словацького села Свина біля Пряшева. Між опришками був і православний священник («батько») із Красного Броду. Деякі з них згодом мали вже свої власні групи. Наприклад, згадуваний «батько» (байтко) з Красного Броду мав таку свою групу, яка входила до складу «дружини капітана Головатого», яка вже налічувала понад 50 членів. Майже всі новоприбулі опришки були вихідцями з українських сіл.

Про їхню національність свідчать імена та прізвиська: Байко, Васько, Гиря, Данко, Іван, Ігнат, Клим, Копач, Кость, Мишко, Ринь, Роман, Сенько, Стець, Тимко, Федорець, Хміль, Шестинець, Яцько та інші.

Чисельність жителів Бардієва: 2000 р. – 33 681, 2005 – 33 374, 2010 – 33 362, 2015 – 32 912, 2016 – 32 699, 2017 – 32 587, 2018 – 32 449, 2019 – 32 293.

З містом Бардієвом пов'язані життя і діяльність українського прозаїка Словаччини Степана Ганушина (7.11.1924 – 6.2.2005), українського поета і перекладача Віталія Конопельця (14.8.1948 – 4.5.2003), поетеси Анни Коцур (26.1.1948).

Мирослав ІЛЮК.

▲ Прогрозливий лист місту Бардієву від розбійників під проводом Федора Головатого.

Іван Лещишин

З деяким запізненням до нас надійшла вістка, що 3 лютого 2020 року в Бардіїві помер педагог, культурно-політичний діяч Іван Лещишин.

Іван Лещишин народився 29 травня 1928 р. в селі Бехерів Бардіївського округу, де закінчив основну школу. Навчання продовжив в російській гімназії в Празі (1942 – 1949), яку закінчив атестатом зрілості в Гуменській російській гімназії (1949 – 1950). Природознавчий факультет (математика – фізика) Університету Коменського в Братиславі закінчив в 1956/1957 навчальному році. Ригорозний екзамен і дипломну роботу склав у 1982 році. На основі цього йому було надано титул доктора природничих наук.

З дружиною виховали двоє дітей, яким дали вищу освіту. Свою педагогічну дорогу Іван Лещишин почав в Основній школі в Хмельовій Бардіївського округу. В 1950 р. стає вчителем математики і фізики Середньої промислової будівельної школи в Бардіїві, а в 1952 році його призначають директором цієї ж школи. Роботу директора виконував майже 40 років. Поруч з цим виконував і громадсько-політичні функції, які в невеликій мірі йому допомагали рішати проблеми школи.

Школа на початках існування боролась з важкими проблемами: потрібно було рішати просторові, матеріально-технічні справи, але і дбати про локальне опалення, а про дидактичну техніку або про гуртожиток не можна було ні думати. Насамперед потрібно було будувати кваліфікований – запалений педагогічний колектив. Йому як молодому директору за допомоги вже досвідчених завучів – інж. Феца та Прокіпчика, але і старших учителів – це вдавалось реалізувати.

Разом з ними і з всім педагогічним колективом йому вдалося реалізувати великий проєкт – побудувати нову школу та гуртожиток. На той час то був найсучасніший комплекс школи та інтернату не лише в Бардіїві, але і в республіці.

При покращанні матеріально-технічних умов підвищувався і рівень навчально-виховної роботи учителів та вихователів інтернату. Бардіївська школа належала до кращих не тільки у Східній Словаччині, але і в республіці. Була динамічна, живо реагувала на потреби свого регіону. Бардіївська школа дуже скоро відгукнулася на потреби бардіївської вуглеводної фабрики «Яс» у підготовці для неї середніх кадрів.

Заслуга Івана Лещишина в тому, що заснував при словацьких і класи з українською мовою навчання. Він це брав як свій обов'язок. Ці класи відвідували учні від Старої Любовні до Снини. Їх було близько однієї тисячі. Згодом багатьом з них вдалося успішно закінчити і вищі школи, декотрі з них стали доцентами, працювали в органах державної управи.

У період нестачі кваліфікованих кадрів він зумів придбати для школи висококваліфікованих спеціалістів – проєктантів і будівельників, чим підняв високо престиж школи і тим допомагав розвитку цілого регіону.

За свою працю був нагороджений званням Зразкового вчителя, Заслуженого вчителя та орденом Праці. Був довгорічним функціонером КСУТу і СРУСР всіх ступенів.

Скромність, людяність, працьовитість, відданість своєму народу – таким його назавжди пам'ятають колеги по роботі і йому близькі люди.

Вічна йому пам'ять!

Андрій Баленчин, ст.

Гуцульські фіглі

Сусід через городину звідатся сусіда:

- Що то выт, сусідо, анде празновили? Такісьте файно танцювали, шо но.

- Йо, то наш дідо вулик перекинув.

* * *

Їдуть два гуцули поїздом «Львів – Рахів».

Один роз'язує кросворд:

- Іване, жинський половий орган на г'еть букв. На «ТТ» 'сі починає...

- А по вертикалі чи по горизонталі?

- ТТо горизонталі.

- ПТиши «Тисок».

А ось дані, які наводить Йозеф Бистрицький:

1944, 27. septembra. – Štatistika príslušníkov 1. čs. arm. zboru v ZSSR, ktorí prišli zo zajateckých táborov podľa materinskej reči ku dňu 27. septembra 1944. Prehľad príslušníkov 1. čs. arm. zboru v ZSSR podľa národností

Náhradný pluk – evidencia SV, 27. septembra 1944

Čj. 35– taj./44

Vec: Hlášení přísl. 1. čs. zboru zo zajat. táb. – mater. reč. Velitelstvo čs. arm. zboru 4. oddelenie v poli

Čechov	439	Chorvátov	1
Slovákov	2 957	Nemcov	19
Ukrajincov	1 177	Maďarov	10
Židov	619	Rumunov	1
Rusov	13	Cigánov	2
Poliakov	1		

Za evidenčného dôstojníka v. z. rtm. ev. sl. Seidl Alfred

VÚA – VHA Praha, f. SSSR-IV, 1. čs. arm. sbor v SSSR, sign. E/2/1. inv. č. 329.

3 книжки: Jozef Bystrický, Pramene k vojenským dejinám Slovenska V/2/1 1. Čs. armádný zbor v ZSSR a jeho účasť na oslobodení Slovenska v rokoch 1944 – 1945, Bratislava 2014, str. 68.

Вічна слава героям

В цьому році людство відмічає 75-річчя перемоги над фашизмом. Хоч війна безпосередньо торкнулася наших

дідів і батьків, проте вона постійно живе. Живе у сучасній генерації, про яку вони чули з розповідей. Але чи

достатньо вона живе у молодих, щоб не повторяти помилок батьків і брали уроки історії. В історичній пам'яті нашого народу зберігається героїзм людей, які принесли нам свободу.

Скільки уродженців нашого краю воювало за наше визволення?

До цього питання ми повертались п'ять років тому з нагоди 70-річчя перемоги над фашизмом. Проте точної цифри нема ні в наш час.

Як відомо, поруч з бійцями Червоної (Радянської) армії за свободу Чехословаччини у Другій світовій війні воювали і воїни I Чехословацького армійського корпусу. Чехословацькі військові підрозділи у складі Червоної армії діяли спочатку як окремі батальйони, згодом – Чехословацька бригада, а потім Чехословацький армійський корпус. Командиром був

полковник, потім генерал Людвік Свобода.

Так, наприклад, І. Т. Муковський та О. Є. Лисенко в книжці «Звитяга і жертвність: Українці на фронтах другої світової війни» (за ред. В. Д. Конашевича, К.: Пошуково-вид. Агенство «Книга Пам'яті України», 1996. – 568 с.) наводять, що перша самостійна чехословацька бригада складалася з 307 чехів, 19 словаків і 7260 закарпатських українців. Отже, у лавах бригади було 70 – 80% закарпатських українців, утікачів до СРСР у 1940 – 1941 роках з-під

угорської окупації. Пізніше з 15 тисяч чоловік її особового складу 11 тисяч були закарпатськими українцями. В 1944 – 1945 рр. ряди Чехословацького армійського корпусу поповнювались мобілізованими закарпатцями.

Досі найбільш ґрунтовні дані, почерпнуті з першоджерел, наводить Іван Ванат в своєму дослідженні «Закарпатські українці в чехословацькому війську в СРСР», опублікованому у збірнику «Шлях до волі» (Пряшів, 1966):

I. Національний склад чехословацької військової частини в СРСР на 8 квітня 1943 р.

Підрозділи чсл. військової частини	Національність										Разом
	чеська	словацька	українська	російська	польська	лот.	євр.	нім.	угор.	хорв.	
1-ий польовий батальйон	506	78	256	2	5	1	105	2	14	-	969
Запасний полк	56	6	1 363	-	-	-	13	-	-	-	1438
Резервна рота	139	19	59	2	3	1	31	2	-	2	258
Разом	701	103	1 678	4	8	2	149	4	14	2	2 665

(VHA, SSSR – Čs. vojenská misse v SSSR – Početné stavy).

II. Склад 1-ої чехословацької окремої бригади на 1 липня 1943 р.

Загальна кількість – 2 441 чоловік

Національність кількість

чехи	514	поляки	1
українці	1 755	росіяни	1
євреї	81	чуваші	1
русини	4	словаки	80
угорці	4		

(VHA, SSSR – Čs. vojenská misse v SSSR – Početné stavy).

III. Склад 1-ої чехословацької окремої бригади на 30 жовтня 1943 р.

чехи	563	лотиші	2
словаки	543	євреї	204
закарпатські українці	2 210	німці	2
росіяни	6	угорці	13
поляки	5	Разом	3 348

(VHA, SSSR – III čj. 244 dův./1943)

Декотрі нові факти наводять у своїй книжці Омелян Довганич і Василь Пагіря у книжці «Закарпатські воїни генерала Людвіка Свободи» (Ужгород, 1999). У зв'язку з тим, що у центрі Словаччини спалахнуло національне повстання, СНР і закордонне керівництво КПЧ у Москві звернулися до радянського Верховного командування з проханням надати повстанцям термінову і пряму військову допомогу.

Далі цитуємо з книжки:

«Щоб задовольнити це прохання, радянське командування вирішило здійснити силами 38-ї армії 1-го Українського

фронту наступальну Карпато-Дуклянську операцію. Колишній командуючий 38-ї армії генерал К.С. Москаленко у своїй книзі «На південно-західному напрямі» відзначав, що ця операція з точки зору військової науки була невідомою, але необхідною з політичних міркувань.

Зі складу 4-го Українського фронту Чехословацький армійський корпус був переданий 38-й армії і став учасником Карпато-Дуклянської операції. Його чисельність тоді становила 17 тисяч чоловік. 30 жовтня 1944 року у ньому було 4 030 закарпатських українців».

Втрати були значними як наступаючих частин Червоної армії, так і Чехословацького армійського корпусу. З його особового складу загинуло в боях близько 800 закарпатців.

Під час наступальних операцій Червона армія на території північно-східної частини Чехословаччини мобілізувала (за неповними даними) понад 560 бійців. Йшлося про уродженців нашого краю. Ближче про це можна прочитати в збірнику «Шлях до волі», в якому міститься поіменний список мобілізованих бійців за окремими селами.

-мі-

НОВЕ ЖИТТЯ

KULT MINOR

с.р.о., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 70. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Náklad: 500 ks. Ročné predplatné 10,40 € Štvrťročné predplatné 2,60 € Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slpostas.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlačie. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpostas.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Počítačová sada NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 70. Головний редактор Мiroslav Iljuk. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.

Видає Союз русинів-українців СР.

Рік видання 70. Головний редактор Мiroslav Iljuk. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.